

Het reigerrijke Lombardije

Henk van der Kooij

In mei 1993 werd een reis gemaakt naar Noord-Italië. Het doel van de reis was zicht krijgen op het wel en wee van de Purperreiger in Noord-Italië. Vooral ging het erom het inzicht in de eisen die de Purperreiger aan zijn nestplaats stelt, te vergroten.

Het eerste deel van de reis werd doorgebracht in de imposante en schitterende Po-delta (zie Het Vogeljaar 42 (1994) nummer 6). In het tweede deel van de reis was Pavia de standplaats. Pavia ligt vlak bij Milaan in de regio Lombardije. De streek is geweldig rijk aan reigers. Kwak en Kleine Zilverreiger broeden hier in grote aantallen, dank zij het enorme oppervlak aan natte rijstvelden. Verder behoren soorten als Blauwe Reiger, Purperreiger en Ralreiger er tot de belangrijke broedvogels.

Op 26 en 27 mei 1993 werden hier enkele reigerkolonies bezocht. De bezoeken werden gecoördineerd door dr. Mauro Fasola van de Universiteit van Pavia.

Dit verslag geeft een impressie van het boeiende veldwerk dat in Lombardije is verricht. Het staat verder kort stil bij het beheer van reigerkolonies in deze streek. Wist u dat ze daar beheersplannen hebben voor reigerkolonies? En dat in een land waarvan ik dacht dat er meer 'jagers' rondliepen dan natuurbeschermers!

Veldwerk

Het gebied ten zuidwesten van Milaan kent dertien beschermde reigerkolonies (figuur 1). Drie reigerkolonies (= garzaia) zijn door mij bezocht.

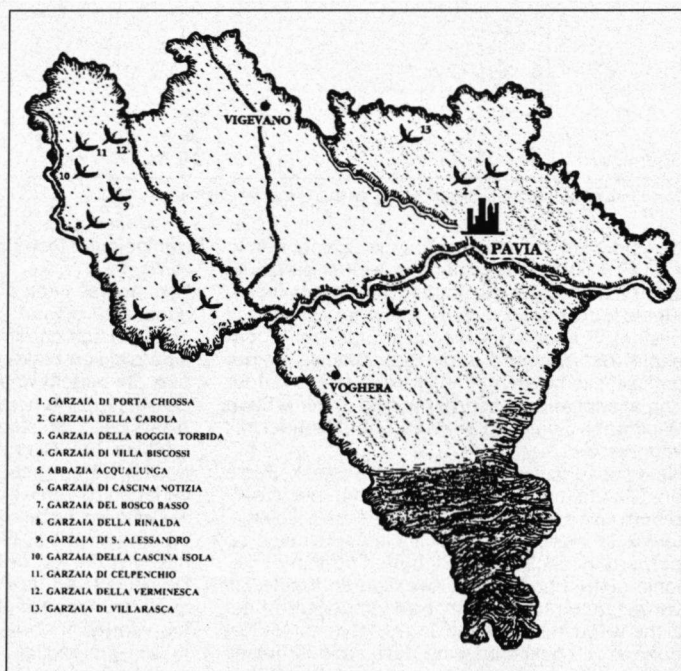
Op woensdag 26 mei 1993 ben ik meegeweest met twee medewerkers van Fasola. De ene, Paola Rosa, werkte bij de provincie. Zij inventariseerde al jaren reigerkolonies. De tweede 'reigerteller' was Glaudo Celado, die waarschijnlijk tijdelijk meedraaide (Glaudo was net terug uit Nederland, waar hij biologisch onderzoek had verricht).

De provincie en de universiteit doen het onderzoek aan de vele 'garzaia' samen. Ik vermoed dat de provincie vooral het financieel deel van het onderzoek voor haar rekening neemt en dat

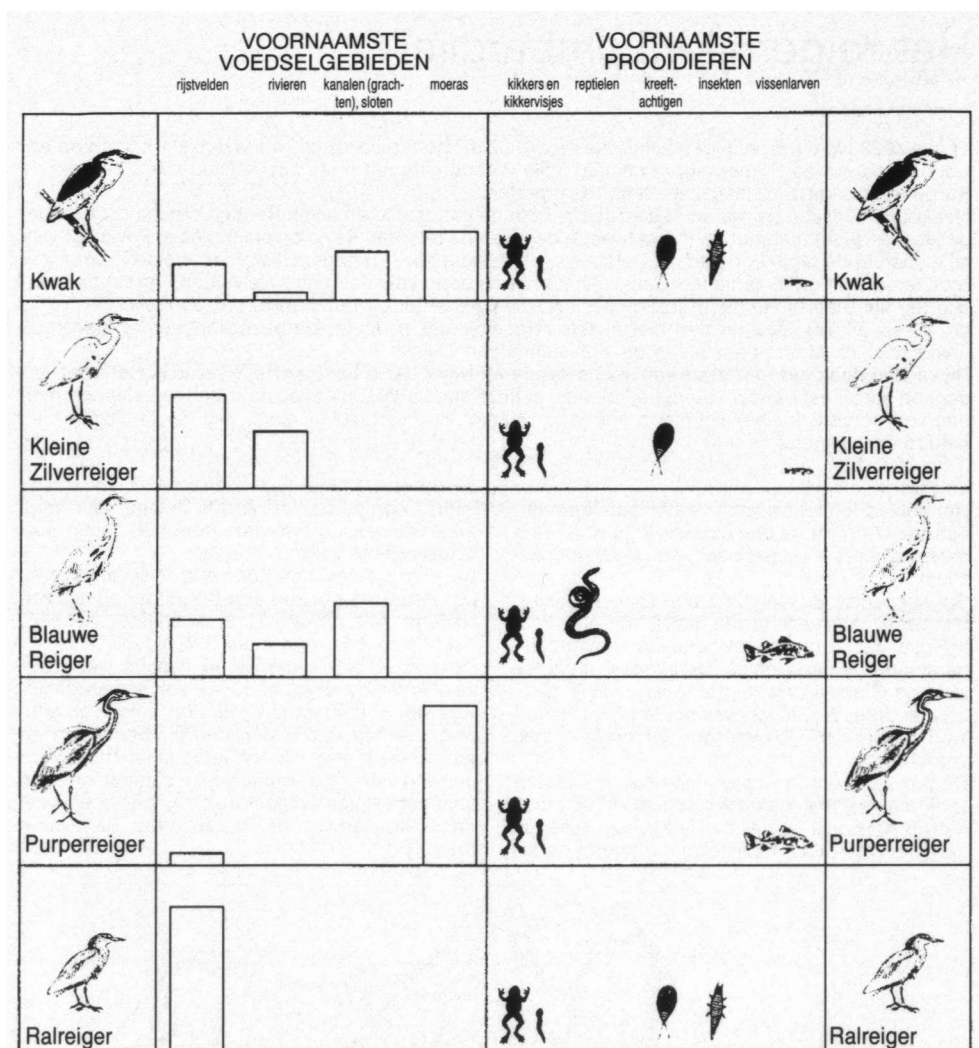
de universiteit het wetenschappelijk onderzoek leidt. Door de taalbarrière is het mij niet helemaal duidelijk geworden hoe het samenwerkingsverband zat.

De auto voerde ons door een vlak landschap. Dat deed me denken aan het Groene Hart van Holland. Alleen wat wij aan weilanden hebben, hebben ze daar aan natte rijstvelden!

De eerste kolonie die wij bezochten, was 'Garzaia di Celpenchio'. Het was een moerasreservaat van 67 ha begroeid met Riet, wilgen en struweel, verrijkt met wat Waterriet, wat sloten en een klein plasje. De reigerachtigen nestelden deels in verspreid staande wilgestoelen, deels in aaneengesloten wilgestruwelen. Er waren veel fraaie struiken van de Grauwe Wilg (*Salix cinerea*).

Figuur 1. In de provincie Pavia komen dertien kolonies van de Purperreiger voor. De kolonies Roggia Torbida (drie), Bosco Basso (zeven) en Celpenchio (elf) zijn bezocht.

De voornaamste voedselgebieden en de belangrijkste prooidieren.

De kolonie bleek gemengd en rijk aan soorten te zijn. Een observatie vanaf een wal bij een sloot leverde de volgende soorten op: Kwak (veel), Kleine Zilverreiger (veel), Ralreiger (zeker vijf nesten), Purperreiger (tientallen nesten), Woudaapje (één roepend mannetje), Blauwe Reiger (enkele exemplaren), Heilige Ibis (één). Verder nog allerlei andere soorten vogels onder andere Wielewaal, Snor en Koekoek. Een bijzonder rijk vogelgebied!

Na de observatie maakten wij een insteek. Paola en Glauco hielden zich bezig met het steekproefsgewijs onderzoeken van de hele kolonie, terwijl ik met mijn spiegelstokhoogtemeter op purperreigerjacht ging. Bij betreding van de kolonie gingen honderden Kwakken en Kleine Zilverreigers de lucht in. Wat een imponerend gezicht, wat een belevenis. Dan moet je net uit Nederland zijn gekomen waar deze soorten helaas uiterst zeldzaam zijn (wat had Nederland eeu-

wen geleden toch dat de Kwak toen zo talrijk kon zijn?).

Een moeras heeft altijd iets avontuurlijks in zich, althans zo ervaar ik het. Daar loop je dan in je eentje in een onbekend moerasgebied. De drassige plekken bleken gelukkig goed te zijn belopen. De bodem was van klei. Al vrij snel vond ik de eerste nesten van de Purperreiger. De nestplaats deed me sterk denken aan die van de kolonie in het Nieuwkoopse plassen gebied. De nesten waren grotendeels van takken gemaakt en lagen op grofweg twee meter hoogte in Grauwe Wilgen. Ze behoorden tot het struweelnesttype (Van der Kooij 1991), een nesttype waarvan ik niet wist dat het in Italië voorkwam!

De nesten van de Purperreiger lagen verspreid, deels monospecifiek, deels gemengd met nesten van Kwak en Kleine Zilverreiger. Zo vond ik in één grote wilgestoel vijf nesten. Twee waren van de Purperreiger, de andere drie waren van

de Kwak en/of van de Kleine Zilverreiger. Nester-
varing met deze soorten heb ik niet en tijd voor
nader onderzoek was er niet. Ten slotte mocht de
betreding van de kolonie vanwege verstoring niet
te lang duren.

Minimaal tien nesten van de Purperreiger wer-
den hier gevonden, doch er waren nog meer
Purperreigers. 's Middags hoorden wij namelijk
kekkerende jongen in een ander deel van het re-
servaat. Weer bleek de moerasvegetatie goed te
belopen. Onderzoek leverde elf purperreiger-
nesten in wilgestruiken op. De meeste nesten
hadden eieren. In de zelfde struiken lagen ook
enkele nesten van de Kwak. Deze nesten had-
den al jongen.

Rond half drie hebben wij het gebied verlaten.
Vermoedelijk waren er nog meer purperreiger-
nesten, maar een tweede kolonie wachtte ons,
de reigerkolonie 'Bosco Basso', een bosreser-
vaat (oppervlakte 18,5 ha). En... wie had dat ver-
wacht? Toen wij over de dijk het reservaat nader-
den zagen wij al vrij snel Purperreigers, die niet
op de grond, niet in struweel, maar in de kronen
van bomen nestelden!

Wij gingen weer uit elkaar. Paola en Glaudo be-
zochten dat deel van de kolonie waar Kwakken,
Kleine Zilverreigers en Ralreigers nestelden. Ik
trok zijdelings het reservaat in. Hoewel Glaudo
had gezegd dat dit reservaat te gevaarlijk was
om te betreden wilde ik het toch proberen. Ten
slotte was ik uit Holland gekomen voor Airone
Rosso, de Purperreiger. Niet om gevaarlijk te
doen, maar ik had in Nederland ook verscheide-
ne keren te horen gekregen dat gebieden onbe-
treedbaar waren en in alle gevallen was het mee-
gevallen. Zo ook hier. Het was inderdaad verra-
derlijk terrein. Het was een drassig elzebos. De
structuur bestond uit stroken land afgewisseld
door zeer drassige geulen gevuld met veen-
grond. Je moest vrijwel steeds naar de grond kij-
ken om te zien waar je je laarzen kon neerzetten.
Sommige geulen waren te breed om overheen te
springen. Je moest dan dode takken op de 'bag-
ger' leggen om zo het draagvlak te vergroten om
er overheen te kunnen lopen.

De elzen waren vroeger regelmatig geknot, ge-
zien de grote stobben. De nestbomen waren
moeilijk te benaderen en de nesten bleken he-
laas met de spiegelhoogtemeter onbereikbaar
(maximale lengte hoogtemeter vijf meter). Bo-
vendien waren de meeste nesten door het kroon-
gebladerte moeilijk te zien. De Purperreiger
broedde hier bovenin de kroon. Er waren in dit
deel van de kolonie ook enkele nesten van de
Kleine Zilverreiger, ze lagen onder de kroon.

In totaal werden zestien nesten gevonden. Ze la-
gen allemaal in Zwarte Elzen. De nesthoogte va-
rieerde van zes tot circa tien (à twaalf) meter! Om
kwart over vijf heb ik moe en bezweet maar vol-
daan de kolonie verlaten. Paola en Glaudo wa-
ren nog niet terug. In het natte rijstveld vlak bij de
kolonie heb ik mijn handen gewassen in het frisse
water. Daarna heb ik een klein stukje over het
pad gelopen om te kijken of er vis was te zien. Zo
op het oog zat er geen vis in het water, hetgeen
gezien de sterk fluctuerende waterstand ook niet
was te verwachten. Wel zag ik erg veel kikkers

Het ging tijdens het bezoek aan Lombardije vooral om een be-
ter inzicht te verkrijgen van de eisen die de Purperreigers
stellen.

Foto: C.J.A. Wijnandts.

en insecten, die voor reigers ook uitstekend
voedsel vormen. Nu heeft natuurlijk elke reiger-
soort zijn voorkeuren. Zo is de Purperreiger veel
meer viseter dan de Kwak en de Kleine Zilverrei-
ger. De grootste kolonies bij de natte rijstvelden
zijn die van Kwak en Kleine Zilverreiger.

Even later kwamen Paola en Glaudo terug. Ze
hadden naast Kwakken, Kleine Zilverreigers en
Ralreigers een Purperreiger in het struweel ge-
zien en daarmee telde deze kolonie minimaal ze-
ventien nesten.

Op donderdag 27 mei werd de derde kolonie be-
zocht en dit gebeurde op de fiets. De kolonie lag
ongeveer twintig kilometer ten zuiden van Pavia.
De hoogtemeter werd niet meegenomen, want
Fasola had me verteld dat de nesten van de Pur-
perreiger boven de tien meter lagen.

Het reservaat was makkelijk te vinden. Het fiet-
sen was een wonderlijke ervaring. Er waren
geen fietspaden, zodat hele stukken in de rand
van drukke autowegen moest worden gereden.
Garzaie della Roggia Torbida (oppervlakte 13,3
ha) is ook een bosreservaat. De Purperreigers
broedden in een gedeelte met rabatten en ge-
heel verdroogde sloten. De rabatten waren vier à
vijf meter, de sloten ongeveer twee meter breed.
De bomen waren hoog, tot naar schatting vijftien
à twintig meter. Het was een vrij dicht bos met
oude elzestobben. In het door mij bezocht deel
kwam de lep veel voor, verder waren er wat Zo-
mereiken, terwijl de nesten van de Purperreiger
in Schietwilgen en Zwarte Elzen lagen. Er was
ook een gedeelte met fraai dicht wilgestruweel.
Aan de koloniekant van het gebied lag een dijk
van ongeveer zes meter hoogte. Vanaf de dijk
was het vrijwel niet te doorworstelen wilgestru-
weel goed te overzien. Er nestelden geen Pur-
perreigers in, wel staken er enkele forse elzen
met brede zijtakken bovenuit. In één zo'n els la-
gen twee purperreignesten.

De reigerinventarisatie, die een groot deel van de dag in beslag nam, leverde veertien nesten op. Vijf nesten lagen in Schietwilgen en negen in Zwarte Elzen. De geschatte nesthoogte varieerde van tien tot zestien meter, gemiddeld op bijna veertien meter!

Om half vier heb ik het reservaat verlaten en ik ben toen nog enkele kilometers naar het zuiden gefietst. Sloten kwamen hier niet voor en voor zover ik weet ook geen natte rijstvelden. De grond liep zwak omhoog en in de verte waren de heuvels te zien. Toch waren er Purperreigers deze kant opgevlogen. Waar viel hier voedsel te halen? Mogelijk in enkele plassen die door afgraven waren ontstaan. In ieder geval was de ligging van de kolonie opmerkelijk. De voedselgebieden leken marginaler dan die van de kolonies ten zuidwesten van Milaan.

Discussie

Drie reigerkolonies werden bezocht. In de kolonies Celpenchio en Sartirana Bosco Basso bleek het aantal nesten van de Purperreiger moeilijk vast te stellen. Het tellen van de nesten in het broedseizoen is wel mogelijk, maar door het gemengde broeden is niet altijd helder van welke reigersoort het nest is. In de tweede plaats is de Purperreiger een vrij late broedvogel. Betreding in de broedtijd van de Purperreiger kan onaanvaardbaar zijn vanwege de verstoringe invloed op de nesten van vroege reigersoorten. Onderzoek kan niet plaatsvinden als er grote reigerkuikens zijn die bij de nadering van een mens gaan 'lopen' waarbij het gevaar bestaat dat ze uit het houtgewas naar beneden storten.

De nestplaatsen waren verrassend. Van de in 1992 gevonden 103 Italiaanse purperreiger-nesten (in de Po-delta en in de rijstrijke Po-vlakte ten zuidwesten van Pavia) lag circa 50% in Waterriet (zie artikel Po-delta) en circa 50% in struiken en bomen. In de literatuur wordt de Purperreiger in het buitenland hoofdzakelijk als riet-nestvogel afgeschilderd. Helemaal verrassend waren de hoge nesten in Roggia Torbida. Hoge nesten van de Purperreiger zijn mij alleen bekend uit Zwitserland. In 1949 en in 1951 werden er respectievelijk elf en zestien nesten gevonden in de bossen van Chevrouz in populieren op een hoogte van vijftien à twintig meter! Behalve boomnesten kwamen er in genoemde kolonie ook rietnesten voor (Manuel 1957). De Purperreiger broedde al zeker vanaf 1981 in het reservaat Roggia Torbida. Mogelijk zijn ze als gevolg van plaatstrouw met het ouder en hoger worden van de vegetatie geleidelijk hoger gaan nestelen. Anderzijds kwam er ook fraai wilgestruweel in het gebied voor, dat zo op het oog ook geschikt was voor de Purperreiger om in te nestelen. Wat dat betreft, levert veldwerk altijd vragen op!

De hoge nestligging was mogelijk doordat een dijk van ongeveer zes meter hoogte het bosreservaat aan de kant van de kolonie omgaf. De kolonie lag nu behoorlijk luw zodat de kans op uitwaaien van de nesten bij storm klein was.

Beheer van reigerkolonies

De grote aantallen reigerachtigen kunnen in de Po-vlakte van Noord-Italië voorkomen daar de

ongeveer 200.000 ha rijstvelden (het meest uitgestrekte oppervlak van rijstvelden in Europa) goede voedselgebieden zijn. Reigerkolonies hebben voor hun voortbestaan echter ook goede nestelgelegenheid nodig. Het gebied van de grote rivieren en van de natte rijstvelden in het westelijke Po-gebied is sterk beïnvloed door de mens. Natuurlijke bossen zijn er in deze streek weinig, zodat de grootte van de reigerpopulaties en de spreiding van de kolonies worden beïnvloed door de hoeveelheid nestelgelegenheid (Fasola & Barbieri 1978, Fasola & Alieri 1992). Het beheer richt zich daarom in de eerste plaats op het behoud van de broedplaatsen. Waar mogelijk wordt gestreefd naar uitbreiding. Een fraai voorbeeld van dit laatste zag ik in het reservaat Bosco Basso in de gemeente Sartirana. Jonge boompjes waren aangeplant in een perceel dat grensde aan het bestaande broedbos. Zo hoopte men voor de toekomst voldoende nestelgelegenheid voor deze kolonie veilig te hebben gesteld. Dit is geen overbodige luxe als wij weten dat in de periode 1976 tot 1990 16% van de reigerkolonies in dit deel van Italië is verdwenen, vaak als gevolg van handelen door de mens. Houtkap, het vernielen of 'openbreken' van de natuurlijke omgeving en verstoringen hebben directe invloed op de broedplaats.

De Universiteit van Pavia beschikt over beheersplannen van alle reigerkolonies in de provincie Pavia! In een beheersplan zitten allerlei kaarten. Onder meer een kadastrale kaart, een hydrologische kaart, een vegetatiekaart en ook een kaart met de huidige grenzen van het reservaat en, ik weet niet of die kaart in alle beheersplannen voorkwam, een kaart met een voorstel tot nieuwe grenzen. Nieuwe grenzen om het reservaat beter veilig te kunnen stellen. Grond werd aangekocht of er werd een agreement, een beheersovereenkomst, gesloten. Elk beheersplan moet na vijf jaar worden herzien.

Toekomstmuziek

Stel u woont in een reigerrijke streek. U kunt een prachtige kleurrijke folder van de provincie aanschaffen met onder meer gegevens van de belangrijke reigerkolonies in uw omgeving. De folder is geïllustreerd met schitterende reigerfoto's en geeft u heldere informatie over de verschillende reigersoorten. Leert u iets over het voedsel van de reigerachtigen (zie bijgevoegde illustratie), brengt u het grote belang van de veenweidesloten en moerassen voor onze reigerachtigen naar voren en vertelt u wat over de overwinteringsgebieden. Bespreekt het beheer van kolonies in het algemeen en ter afsluiting wordt over elke kolonie beknopt iets gezegd en belangrijke ornithologische informatie verstrekt. Zo'n folder kreeg ik van Fasola, in Italië! Zo'n folder zou bijvoorbeeld voor Noordwest-Overijssel, voor het Vechtplassengebied, voor Nederland ook waardevol zijn. Het lijkt mij een goede manier om het publiek meer op reigers te attenderen. Tien slotte staan reigers aan het einde van voedselketens en waar veel reigers zijn, moeten gezonde voedselketens voorkomen. Hoe belangrijk zijn onze veenweide- en moerasgebieden (moeras werd

vroeger 'onland' genoemd)! Geldt voor deze gebieden niet:

*'Ik zie kilometerslange slootjes door oneindig
weiland gaan,
bij menig water een Blauwe of Rode Reiger
staan.
En weet... de glorie van ons polderland
broedt in het moerassig onland!'*

■ Ir. H. van der Kooij, Groenendaal 8, 4041 XX Kesteren.

LITTERATUUR:

Fasola M. & F. Barbieri (1978): Factors affecting the distribution of heronries in Northern Italy. *Ibis* 120: 537-540.
Fasola M. & R. Alleri (1992): Conservation of heronry Ardeidae sites in North Italian agricultural landscapes. *Biological Conservation* 62: 219-228.

Fasola M., R. Alleri, D. Zandonella Necca (1992): Strategia per la conservazione delle colonie di Ardeinae e modello per la gestione di specifiche riserve naturali. A strategy for the conservation of heronries in Italy, and a model for the management of specific Nature Reserves. *Ric. Biol. Selvaggina* 90: 1-50.

Kooij, H. van der (1991): Nesthabitat van de Purperreiger *Ardea purpurea* in Nederland. *Limosa* 64: 103-112.

Kooij, H. van der (1994): Studiereis naar de Purperreiger in de Podelta. *Het Vogeljaar* 42 (6): 253-257.

Manuel, F. (1957): Nouvelle vue d'ensemble sur le Héron pourpré en Suisse. *Nos Oiseaux* 24: 35-59.